

Đất Mai Châu

--- Xuân Quang ---

Cơm lên khói

... Tôi đã bị Mai Châu quyến rũ - quyến rũ ngay từ cái nhìn đầu tiên khi một thung lũng xanh mướt, trải dài bất chợt hiện ra đến ngợp tầm mắt dưới chân đèo ngay khi xe vừa vượt qua một khuỷu quanh gấp tay áo. Vâng, có đứng trên đỉnh Thung Khe nhìn xuống thung lũng Mai Châu vào một buổi chiều xẩm muộn mới thấy những đám khói mỏng tang như sương, bằng vàng, quán quýt trên những mái nhà sàn ken dày bên sườn tây dãy Trường Sơn hùng vĩ. Hình ảnh đó dễ khiến người ta đánh mất mình lắm lắm. Ấy là vào những buổi chiều. Còn buổi sáng, nhất là trong mùa sương (cứ tháng mười âm lịch đến tháng ba, tháng tư năm sau), những lớp khói mỏng ấy quện nhòa vào sương: Sương mang mùi của cơm nếp, mùi của rượu cần, mùi của da thịt con gái bản Vần, bản Lác, bản Tòng... sóng sánh trên lưng chừng những ngọn núi... Khoảng bốn đến năm tháng trong năm, sương là một phần cuộc sống của người Mai Châu.

Dải áo Mường Mai

Mường Mai (hay Mường Mùn) là tên gọi của Mai Châu xưa - mảnh đất đã được người ta kể đến, nói đến, viết đến không biết bao nhiêu lần trong lịch sử. Sách "Hưng Hóa phong thổ lục" của Hoàng Bình Chính, chép năm 1778, có đoạn: "Đất Châu Mai (Mường Mai) địa thế dài như dải áo, hai bên núi đá dựng đứng, dân ở vào giữa, đất đai màu mỡ, nhân dân trù mật, ruộng cấy được cả vụ chiêm và vụ mùa..". Sau này, trong hầu hết sách chép về người Thái, về du lịch, về Hòa Bình... đều có nhắc đến Mai Châu. Thực hiếm có một địa danh huyện nào được đề ý đến vậy.

Từ Hà Nội ngược quốc lộ 6 chừng 120km là đến huyện lỵ Mai Châu - Phố Văng - một cái tên nghe rất chi... thành thị. Quả vậy, dù rằng những dãy núi đá vôi dựng đứng chạy dọc theo huyện từ Xăm Hòe, Mai Hịch, qua Mai Hạ đến Chiềng Châu là nét nổi bật nhất của Mai Châu, nhưng phần lớn đất đai ở đây đều nằm ở địa hình thấp, trên thung lũng, dọc theo suối Xia, suối Mùn quanh năm tải nước đổ vào sông Mã. Cái phong - cách - thị - thành của Mai Châu còn thể hiện rất rõ trong những con người ở đây.

... Ngồi đối diện với tôi trên căn nhà sàn lợp ngói rộng thênh thang của già bản Hà Công In, là một người đàn bà Pháp trạc 40 tuổi. Elly Cor - tên người đàn bà - là nhân viên điều hành của tập đoàn Voyageurs có trụ sở tại 55 Sainte - Anne - 75002 Paris. Rất may, chị nói được tiếng Anh: "Người dân bản xứ (ý nói bản Lác) cũng có thể nói được tiếng Anh nhưng chỉ nói được giá tiền thôi". Cho đến mãi lúc ấy, khi đã an tọa trên một ngôi nhà sàn giữa bản Lác, khi đã nâng lên, đặt xuống đến đôi ba lần chén rượu cất do chính tay cụ In rót mời, tôi vẫn chưa hiểu những ý tứ trong câu nói nửa như đùa, nửa như trách móc của người đàn bà Pháp đó...

Cũng như hàng nghìn người khác, tôi và Elly Cor đến đây, dù xuất phát từ những mục đích khác nhau (chị đi du lịch), cũng đều chung một mong muốn: Tìm kiếm văn hóa Thái tại xứ Thái. Và tôi (hẳn là cả chị nữa) đã thấy ngay từ khi đặt chân đến đây. Đó là một tập hợp những mái nhà sàn to có, bé có, lợp ngói có, lợp tranh có, nhưng hết thảy đều được dựng lên một cách công phu. Đó là hàng cau thẳng tắp xen giữa những ao cá nhỏ kê đá. Đó là con đường rải đá chạy vào đến từng cầu thang dẫn lên nhà sàn mỗi nhà. Đó là những cô gái Thái đẹp lạ lùng giữa những bộ váy áo rõ ba màu chủ đạo: xanh, trắng và nâu. Đó còn là những vò rượu cần sóng sánh, những tấm thổ cẩm sặc sỡ do chính người bản Lác dệt nên, là những đêm ngủ no nê trên căn gác đã có ý nới rộng làm chỗ nghỉ trọ cho khách du lịch... Tất cả những cái đó đã khiến người ở xa đến mê đi, rồi khó mà rời bỏ.

Cụ In nói với tôi: "Không ngày nào là không có Tây đến đây quay phim, chụp ảnh, cả ngủ lại nữa. Người ở bản quen với Tây hơn cả người Kinh đấy, cán bộ ạ". Bấy giờ tôi mới để ý đến những xếp vải thổ cẩm dựng thành đồng nơ góc nhà, rồi la liệt quanh đấy những túi, áo, khăn... Chừng như đoán được ý tọc mạch của tôi, cụ In bảo: "Đồ lưu niệm bán cho khách đấy, nhưng nếu anh thích, tôi sẽ biếu". Tôi không dám đón nhận tấm lòng thơm thảo của cụ. Khi đã là sản phẩm của thị trường thì dù là sản phẩm văn hóa cũng đều có giá của nó. Chị Hà Thị Mếch - con gái cụ In, người trực tiếp dệt nên những mảnh vải này - cho tôi biết rằng mỗi mảnh vải dài khoảng hơn một sải tay, rộng nửa sải tay "nếu bán cho Tây phải được 10 đô"... Cor nói với tôi: "Ở đây đẹp, nhưng tôi không nghĩ là hiện đại đến như thế". Chẳng biết câu nói đó còn ý tứ gì nữa không, duy chỉ một điều chắc chắn rằng người bản Lác đang mỗi ngày một giàu có hơn, giỏi giang hơn, mở mang hơn chính vì cái thế mạnh du lịch của mình.

* * *

Vậy là cho đến khi rời Mai Châu, tôi vẫn chưa kịp dự một cuộc rượu cần nào. Ông Cả bảo: "Bây giờ tìm một vò rượu cần ngon khác nào lên rừng tìm một cây gỗ tốt về làm nhà". Còn cụ In thì bảo ở bản

Lúc người ta chỉ làm rượu cần đủ cho khách và chỉ mở khi nào khách yêu cầu. Các hoạt động khác như múa cồng chiêng, ném còn, hát then... cũng vậy, có khách thì mới tổ chức. Tôi sức liên tưởng đến những đôi trai gái Thái yêu nhau. Hình như họ đã quen với sự thiếu vắng những đêm đùa vui bên sàn hoa - điều không thể thiếu một thời. Câu tục ngữ Thái rằng "vui nhất trên đời là nghe tiếng người yêu cười đùa bên sàn hoa" không biết đã có ai đổi lại chưa?

(Hà Nội, 1996)